

EWA BIAŁEK

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Kolokacja i wyraz – uwagi o relacjach synonimii oraz ekwiwalencji

Collocation and word – remarks on the relations between synonymy and equivalence

Przyczynkiem do napisania niniejszego artykułu stały się badania własne prowadzone nad kolokacją jako jednostką języka i przekładu. Pokłósiem eksploracji tejże tematyki jest rozprawa teoretyczna oraz słownik, który w prezentowanych rozważaniach został wykorzystany jako źródło dwujęzycznego materiału ilustracyjnego (Białek 2009, KSRP 2011). W ich ramach zostanie przybliżony problem synonimii pomiędzy konwencjonalnym połączeniem wyrazów (tzw. kolokacją) a jego jednowyrazowym odpowiednikiem w systemie jednego języka. Pokróćce będzie również omówione zjawisko ekwiwalencji w konfrontacji przekładowej, czyli przy porównaniu dwóch języków i ich systemów. Relacje kombinacji wyrazowych utrwalonych w uzusie oraz odpowiadających im pojedynczych wyrazów budzą zainteresowanie zarówno jako obiekt badań porównawczych, jak i przedmiot analizy w obrębie poszczególnych systemów językowych. Wydaje się, że badania na materiale jednego języka dominują nawet nad pozostałymi perspektywami badawczymi. Podwaliny pod teorię kolokacji w języku rosyjskim położone zostały w pracach radzieckich frazeologów i językoznawców m.in. A. Mordwiłki (Mordvilko 1964) oraz W. Winogradowa (Vinogradov 1972). W językoznawstwie polskim wątek konstrukcji opisowych (współcześnie – kolokacji) oraz ich jednowyrazowych odpowiedników pojawił się w pracy Stanisława Szobera, do nich nawiązywał też J. Anusiewicz w kontekście konstrukcji analitycznych (Szober 1933: 89, Mordvilko 1964, Anusiewicz 1978: 71).

Tytułowe kolokacje, czyli utrwalone połączenia wyrazów w polskich badaniach najczęściej pojmuje się jako zwroty werbo-nominalne. Jest to węższe ro-

zumienie terminu niż to proponowane w tradycji rosyjskiej, która uwzględnia również połączenia rzeczownika z przymiotnikiem oraz połączenia dwóch lub większej liczby komponentów imiennych (por. Borisova 1995, Jędrzejko 2002, Lewicki, Pajdzińska 2010: 319–321, Vetulani 2012). W językoznawstwie zachodnim zbiór kolokacji – związków łączliwych wyraźnie otwarty jest dla kombinacji przymiotnika i przysłówka, a także dla czasownika i przysłówka (Kokot 2007: 16, EAC 1991, SEC 1993). W najnowszych badaniach korpusowych na gruncie polszczyzny za kolokację uznaje się także połączenia przymiotnika i rzeczownika (por. m.in. *Autorski glosariusz wybranych terrninów*, [w:] Chlebda 2013: 120). Wokół kolokacji werbo-nominalnych – analityzmów / zwrotów werbo-nominalnych koncentrują się badania m.in. Ewy Jędrzejko (2002), Grażyny Vetulani (2012) i Piotra Żmigrodzkiego (2000)¹ – *ponieść klęskę, odczuwać lęk, pałać miłością, czuć nienawiść, mieć pomysł, ulec pokusie, robić pranie, pogrzążyć się w rozpaczy, odnieść sukces, dojść do wniosku, najeść się wstydu* itp.

Kilka przykładów kolokacji rosyjskich różnych typów semantyczno-strukturalnych wraz z ich polskim odpowiednikiem: *отдать жизнь за что-л.* – *oddać życie za coś*, *завязать знакомство с кем-л.* – *nawiązać znajomość z kimś*, *познаć когоś*, *ставить / поставить в известность кого-л.* – *informować / poinformować kogoś*, *поднять кого-л. на смех* – *wyśmiać kogoś*, *снять фильм* – *nakręcić film*, *рукопашный бой* – *walka wręcz*, *гражданская война* – *wojna domowa*, *сделать заказ* – *złożyć zamówienie*, *затовиць*, *полный идиот* – *kompletny idiota*, *сборная команда* – *reprezentacja*, *спортивный костюм* – *dres*, *дресу*, *секретное оружие* – *tajna broń*, *военное положение* – *stan wojenny*, *маменькин сынок* – *tamínsynek* [...]. Już w tym nielicznym zbiorze – mimo przewagi formacji dwuwyrazowych – można odnaleźć ilustracje takich relacji, w których połączeniu wyrazów w jednym języku odpowiada u innym tylko pojedynczy wyraz (bądź jest jedną z możliwości przekazu znaczenia wielowyrazowej jednostki).

W literaturze przedmiotu termin jednoleksemowego odpowiednika pojawia się przede wszystkim w kontekście wspomnianych już kolokacji werbo-nominalnych² (połączeń opartych na czasowniku i rzeczowniku). Innymi słowy, taki

¹ Kolokacje werbo-nominalne w polskich pracach naukowych określane są mianem m.in. predykatów analitycznych, frazemów predykatywnych, werbo-nominalnych konstrukcji analitycznych, struktur werbo-nominalnych, analitycznych czasowników funkcjonalnych (Jędrzejko 2001: 185, SPZWN 1998: 47). Różnorodność terminów dotyczących się kolokacji legła u podstaw jednego z podrozdziałów w pracy E. Jędrzejko – *Kłopoty z terminologią* (Jędrzejko 2002: 81–84). O bogactwie nazewnictwa i kryteriów klasyfikacyjnych kolokacji / połączeń konwencjonalnych por.: Białek 2009: 8–14, Vetulani 2012: 35, Religa 2009: 65–79.

² Kolokacje werbo-nominalne realizują kilka wzorców strukturalnych: czasownik + <przymiotnik> + rzeczownik w bierniku bez przyimka: *затаять драку*, *произвести <хорошее> впечатление*, *возбудить <уголовное> дело*, *зробит <добре> впечатление*, *завесит глас*; czasownik + <przymiotnik> + rzeczownik w przypadkach zależnych (z przyimkiem lub bez, w przypadku

odpowiednik to pełnoznacznym czasownik zastępujący kolokację na podstawie synonimicznych powiązań pomiędzy nimi (mowa o relacjach wewnątrz jednego systemu językowego, w których tę samą lub zbliżoną treść wyrażają różne formy językowe – EJO 1999: 580). W badaniach Jędrzejko taki czasownik otrzymuje miano synonimu / bliskoznacznika / ekwiwalentu syntetycznego, Chachulska używa sformułowania – ekwiwalentne proste (jednordzeniowe) wyrazy (SPZWN 1998: 18, Chachulska 1998: 157, Jędrzejko 2002: 97). Syntetyczny odpowiednik formacji dwuwyrazowej często wykazuje pokrewieństwo etymologiczne (morfologiczne) ze składnikiem imiennym kolokacji. W istocie jednak relacje pomiędzy kolokacją a jej jednowyrazowym synonimem nawet w tym samym języku mogą być dość złożone. Nie zawsze można mówić, po pierwsze, o pełnej synonimii pomiędzy nimi (podobieństwo zakresów znaczeniowych oraz taka sama wartość pragmatyczno-stylistyczna) lub, po drugie, o pokrewieństwie jednego z komponentów połączenia wyrazów i pojedynczego wyrazu. W semantyce leksykalnej w takich wypadkach operuje się terminami synonimów dokładnych i quasi-synonimów (Apresjan 1980: 179–280). Niektóre kolokacje nie mogą być zastąpione żadnym odpowiednikiem syntetycznym (gdyż takiego nie posiadają) lub, co jest może bardziej sporadyczne, jednoleksemowy synonim kolokacji opiera się na innym (nieimiennym) składniku kolokacji. Powyższe uwagi dotyczą kolokacji i ich syntetycznych bliskoznaczników również w ujęciu porównawczym, o czym będzie mowa dalej.

I.

W latach 50. i 60. tematyka wyrażenia czasownikowo-rzeczownikowych znalazła się w polu zainteresowań Mordwiłki (ros. *описательные глагольно-именные выражения, глагольные фразеологические обороты* – termin ten odpowiada polskim kolokacjom werbo-nominalnym)³, który w relacjach synonimii pomiędzy wspomnianymi połączeniami oraz czasownikiem (używając współczesnej terminologii: w relacjach *kolokacja – synonim / odpowiednik syntetyczny*) odnotował następujące typy odpowiedniości: a) semantyczna ekwiwalencja, b) semantyczna bliskość, w tym zróżnicowanie stylistyczne kolokacji i jej jednowyrazowego synonimu, c) brak jednoleksemowego odpowiednika, rozbieżność znaczeń wyrazu (pozornie bliskiego etymologicznie) i połączenia konwencjonalnego (Mordvilko 1964: 83–125). Zwykle termin ekwiwalencji pojawia się na gruncie badań przekładowych, może być jednak używany jako odpowiednik synonimii, toż-

biernika – z przyimkiem): *прійти к <интересному> выводу, вступить в разговор, собраться с мыслями, urastać do problemu, włączyć się do rozmowy, darzyć sympatią, nie tracić nadziei; rzeczownik + <przymiotnik> + czasownik w formie osobowej: у кого-л. мелькнула какая-л. мысль, любовь пришла, западла <непрязнота> cisha, opadły емоце; czasownik + zaimek: включать в себя, нести в себе, прийти в себя, [...] (Białek 2009: 22–23).*

³ Winogradov w swoich badaniach posługiwał się terminem *фразеологическое сочетание* (Vinogradov 1972: 29).

samości znaczeń jednostek w systemie jednego języka, co zresztą zgodne jest ze znaczeniami wszystkich wyrazów z tego gniazda słowotwórczego (ekwiwalentny – ‘mający takie samo znaczenie, równoznaczny’ USJP 2003: 811, t. 1).

Wśród par (kolokacja werbo-nominalna – synonim / odpowiednik syntetyczny, ros. *однословный глагол, однокоренной однословный глагол*) cechujących się tożsamością semantyczną i pragmatyczną Mordwiłko umieścił następujące połączenia: *проявлять интерес – интересоваться, дать название – назвать, делать эксперименты – экспериментировать, давать обещание – обещать*. O semantycznej tożsamości kolokacji i jej jednowyrazowego odpowiednika można też mówić w przypadku polskiej pary *dawać obietnicę – obiecywać*. Parę wyrażać *zainteresowanie – interesować się* cechują odmienne odcienie stylistyczne (książkowa kolokacja, czasownik o zabarwieniu neutralnym, także urz. *nadać nazwę – nazwać*, por. kolejne grupy odpowiedniości, USJP 2003: 231, 663, t. 4). Listę polskich par spełniających kryteria semantyczno-stylistyczne można poszerzyć o jednostki: *robić awanturę – awanturować się, mieć marzenia – marzyć, robić masaż – masować, robić operację – operować, mieć plan – planować, robić porządki – porządkować, robić sprzątaninę – sprzątać, mieć zamiar – zamierzać* (ilustracje zaczerpnięto z: Chachulska 1998: 150, Jędrzejko 2002: 91, 97). Czasowniki występujące w przywołanych jednostkach aktywnie uczestniczą w tworzeniu tzw. serii kolokacji, nie są nacechowane stylistycznie.

Za semantycznie zbliżone z kolokacją uznaje się te synonimy syntetyczne, które wnoszą informację bardziej ogólną niż konstrukcja dwuwyrazowa. Nie podlega kwestii, że kombinacja dwóch (lub więcej) wyrazów może precyzyjniej odzwierciedlać treści kognitywne, a więc pełniej charakteryzować stan bądź proces, ich intensywność, początek lub koniec czynności. Taką informację wnosi do kolokacji komponent werbalny, np. *завоевать свободу – освободиться, гореть желанием – желать, заливаться смехом – смеяться, прыгать от радости – радоваться*⁴. Podobne obserwacje można poczynić w kontekście ilustracji polskich: *палаć пражниением – пражнать, wszcząć awanturę – awanturować się, wszcząć kłótnię – kłócić się, usychać z tęsknoty za kimś – tęsknić za kimś* czy też *wpaść w rozpacz – rozpaczać*. Przedstawione rosyjskie i polskie kolokacje są bardziej obrazowe niż jeden wyraz, mimo iż niekiedy czasowniki w składzie kolokacji traktuje się przede wszystkim jako nośniki informacji gramatycznej, kontrastując ich rolę z funkcją rzeczownika, ośrodka znaczenia⁵. Istotnej roli czasownika w składzie analizyzmów dowodzi Vetulani, akcentując ich niebagatelny udział w dyferencjacji semantyki czynności, np. *сypać доwcипами – powiedzieć*

⁴ Przykłady rosyjskie podają za: Mordvilko 1964: 85–125. Polski materiał ilustracyjny do tej części analizy zaczerpnięto z USJP 2003, t. 1–4.

⁵ Czasowniki w składzie kolokacji funkcjonują w przenośnych czy też tzw. frazeologicznie związanych znaczeniach. Apresjan wskazuje na ich uboższy potencjał semantyczny w odróżnieniu od znaczeń dosłownych (Apresjan 1980: 290).

dowcip, pielęgnować tradycję – zachować tradycję (Vetulani 2012: 31). *Sypać* – to inaczej ‘wypowiadać dużo tekstów określonego rodzaju’ – *sypać anegdoty, sypać żartami, sypać przekleństwami* (USJP 2003: 1478, t. 3). Czasowniki różnicują czynności i przede wszystkim wyznaczają ogólny sens predykatu – *odrabiać lekcje i udzielać lekcji* (tamże, s. 28–29). Dzięki czasownikom można zredukować wieloznaczność komponentu imiennego, na przykład polisemiczny wyraz *cel* – *mieć coś na celu* ‘dążyć do czegoś określonego’ oraz *brać, wziąć kogoś, coś na cel* ze znaczeniem celowania do kogoś z broni palnej (USJP 2003: 377, t. 1). Czasowniki podporowe są też wewnętrznie zróżnicowane – wśród nich są czasowniki posiłkowe (zwane czysto operatorowymi) oraz czasowniki pełnoznaczne, dla których funkcja operatora (werbalizatora, kolokatora) jest funkcją wtórną (Żmigrodzki 2000: 184)⁶. *Robić, czynić, mieć, czuć, doświadczać* – to jedne z najczęstszych ogólnokategorialnych werbalizatorów w składzie kolokacji, z grupy czasowników „doznaniowych” i „czynnościowych” (Jędrzejko 2002: 32, 131–132; szerzej o czasownikach w analizach werbo-nominalnych: tamże, s. 136–137). Jeśli chodzi o wątek naddatków semantycznych kolokacji w porównaniu z odpowiadającym jej wyrazem, to zwracają uwagę schematy metaforyczne, w oparciu o które można analizować połączenie konwencjonalne – seria kolokacji *usychać, schnąć z tęsknoty, żalu, miłości* realizuje metaforę *UCZUCIE JEST JAK ROŚLINA // KWIAT // ZIARNO* (książk., USJP 2003: 279, t. 4, o metaforze pojęciowej w kolokacjach: Jędrzejko 2002: 101–102, 152–169).

Niekiedy pomiędzy kolokacją i jej synonimem pojawiają się różnice stylistyczne (przy zachowaniu pokrewieństwa etymologicznego i bliskości semantycznej), o których decyduje nacechowanie werbalizatora kolokacji. Odwołam się ponownie do obu języków: *предать забвению – забыть, стяжать славу – прославиться, предаваться мечтам – мечтать, питать доверие – доверять, отдавать się марзениом – марzyć, жить заufание – уфać, горзеть нienawісіą – нienawіdzić, плонąć wстыдем – wстыdzić się, заплонąć гнiewем – rozgniewać się, obrzucić kogoś obelgami – obrazić kogoś. Do tej grupy wejdą także wymienione wcześniej ilustracje: *wszcząć awanturę – awanturować się, pałać pragnieniem – pragnąć*. Książkowe i przenośne, a niekiedy nawet podniosłe połączenia konwencjonalne (ros. podniosłe *стяжать славу* – pol. *zdobyć sławę*) są charakterystyczne dla literatury pięknej, w mniejszym zaś stopniu dla mowy potocznej lub komunikacji w sytuacjach oficjalnych, choć użycie określonego połączenia może być uwarunkowane obecnością w nim konkretnego cza-*

⁶ W literaturze przedmiotu komponenty połączenia konwencjonalnego figurują pod różnymi nazwami. W przypadku kolokacji werbo-nominalnej rzeczownik nazywany jest komponentem imiennym, bazą, a czasownik – czasownikiem operatorowym, podporowym, funkcyjnym, kolokatorem, operatorem, werbalizatorem. W badaniach korpusowych kolokator może być także ogólnie synonimem ośrodka kolokacji, a kolokat – drugiego członu. Na potrzeby badań w języku polskim utworzono neologizm *kolokować* używany w znaczeniu czasownika *łączyć się*.

sownika funkcyjnego (por. potencjał czasowników *robić* i *czynić*, w: Chachulska 1998: 158).

W dotychczasowych badaniach odnotowano również przypadki, kiedy równoległe z kolokacją werbo-nominalną w zasobach leksykalnych istnieje czasownik podobny pod względem budowy morfologicznej, co może sugerować synonimiczność obu jednostek. Wiele z takich par posiada jednak zgoła odmienne znaczenia. Podobieństwo formalne niekoniecznie musi wynikać z przynależności do tego samego gniazda słowotwórczego na danym etapie rozwoju języka. Niekiedy to efekt rozpadu znaczeń wyrazów polisemicznych i dowód homonimii. Oto kilka ilustracji rosyjskich wraz z ich polskimi odpowiednikami, co w tych przypadkach uwypukli rozbieżności znaczeniowe: *вести следствие* – *следовать* (prowadzić śledztwo – podążać za kimś, naśladować kogoś, następować po czymś), *принять меры* – *мерить* (podjąć kroki, zastosować środki – mierzyć), *дать отпуск* – *отпустить* (udzielić urlopu – puścić, wypuścić), *служить примером* – *примерять* (służyć za przykład – przymierzać), *отдать в прокат* – *прокатить* (wypożyczyć – przewieźć, np. kogoś czymś), *составить список* – *списать* (sporządzić spis, listę – przepisać, odpisać), *совершить побег* – *побежать* (zbiec – pobiec, poręczyć), *делать вид* – *видеть* (udawać – widzieć).

Podobnych sytuacji złudnego pokrewieństwa nie brak również w języku polskim, np. *komponować* lub *pisać muzykę* – *muzykować* (pot.), *prowadzić śledztwo* – *śledzić*, *zabrać głos* – *głosować*, *mieć cel* – *celować*. Takie zbieżności budowy morfologicznej komponentów połączeń i wyrazów przy różnicach w znaczeniach mogą być źródłem pomyłek językowych, popełnianych przede wszystkim przez nierodowitych użytkowników języka. Znajomość kolokacji jest zatem ważna w aspekcie glottodydaktycznym. Dodam też, iż synonim syntetyczny kolokacji *wydać wyrok* – *zawyrokować* nie ogranicza się tylko do jednego znaczenia 'orzec', wymaga kontekstowej konkretyzacji (inne znaczenie to 'stwierdzić' – USJP 2003: 923, t. 4), por. także *popępiać błąd* – *błądzić* (wieloznaczność czasownika *błądzić*). Tu rodzi się wniosek, że kolokacja jako połączenie jest bardziej wyspecjalizowana i jej znaczenie jest węższe, podczas gdy jednoleksemowy bliskoznacznik połączenia może być szerszy znaczeniowo, na co zresztą zwraca uwagę także Mordwiłko przy omówieniu par *сделать открытие* – *открыть* oraz *оказать поддержку* – *поддержать* (Mordvilko 1964: 113). Rosyjskie słowniki ogólne wskazują na dziewięć znaczeń czasownika *открыть* i cztery czasownika *поддержать* (TSRJ 2008: 589, 665). Oczywiście, nie można wykluczyć i wieloznaczności kolokacji. Podam taki oto przykład: *дать слово* w znaczeniu dania obietnicy komuś oraz *дать слово* w znaczeniu udzielenia komuś głosu.

Brak etymologicznej więzi pomiędzy kolokacją a jej jednowyrazowym odpowiednikiem nie we wszystkich przypadkach wyklucza możliwość synonimicznych zamian, co zauważono we wcześniejszych badaniach. Tę samą treść główną

(przy dopuszczalności pewnych niuansów semantycznych bądź / i stylistycznych) przekazują pary kolokacji i czasowników: *взять в толк – понять, иметь в виду – учесть, проливать слёзы – плакать, сидеть на вёслах – грести*. Powyższą listę poszerzę o przykłady z języka polskiego: *układać, robić komuś lub sobie fryzurę – czesać kogoś lub czesać się* (istniejący synonim syntetyczny o tym samym rdzeniu jest już przestarzały – *fryzurować kogoś, fryzurować się*), *prowadzić samochód – kierować, odczuwać radość – cieszyć się* (ale także *radować się*), *lać / wylewać łzy – płakać, mieć scysję – pokłócić się* (pary oparte na semantycznej bliskości). W ślad za Żmigrodzkim przywołam następujące przykłady: *czuć miłość, pałać miłością – kochać* (*miłować* – czasownik przestarzały i podniosły, Żmigrodzki 2000: 15–16). A zatem w różnych kontekstach jednej kolokacji może niekiedy odpowiadać kilka czasowników, które nie zawsze są pokrewne z bazą połączenia oraz między sobą, dopuszczalne jest ich stylistyczne zróżnicowanie. Takie czasowniki nazywane są „dubletami” semantycznymi (przy braku pokrewieństwa etymologicznego – także supletywnymi). Istotę słowotwórstwa supletywnego omawia Apresjan (Apresjan 1980: 217–225). Takie dublety tworzą zwykle pary syntetycznych bliskoznaczyków, z których jeden to czasownik należący wraz z komponentem imiennym kolokacji do tego samego gniazda słowotwórczego, drugi zaś ma inny rdzeń wyrazowy, np. *mieć // żywić obawy = obawiać się, niepokoić się, lękać się* (SPZWN 1998: 48–49). Podobny charakter mają relacje następujących par kolokacji i ich jednoleksemowych synonimów: *uprawiać gimnastykę* (codzienną, poranną) – *gimnastykować się, ćwiczyć* czy *odczuwać radość – radować się, cieszyć się*.

Spostrzeżenia innych badaczy, jak i ogląd materiału wskazują na to, że morfologiczną bazę synonimu syntetycznego stanowi zwykle komponent imienny. Mniej liczne są takie relacje, w których jednowyrazowy synonim będzie spokrewniony z przymiotnikiem (Mordvilko 1964: 91). Chodzi tu o kolokacje rozbudowane, a więc te, których skład wzbogacony jest dodatkowo o przymiotnik (czyli już trójczłonowe)⁷: *принять <нарядный> вид – принарядиться, произвести <чарующее> впечатление – очаровать, вынести <обвинительный> приговор – обвинить, привлечь к <судебной> ответственности – судить* (tamże, s. 91).

⁷ Szereg kolokacji werbo-nominalnych to połączenia rzeczownika i czasownika z możliwością poszerzenia składu o fakultatywny przymiotnik: *поддаваться влиянию – поддаваться <хорошему> влиянию i поддаваться <дурному> влиянию, нести ответственность – нести <коллективную> ответственность i нести <огромную> ответственность, сделать ошибку – сделать <существенную> ошибку, подавать надежды – подавать <большие> надежды, выbuchł skandal – выbuchł <страшный> skandal* (por. także o złożonych związkach wyrazów: Vinogradov 1954: 10; por. kolokacje złożone KSRP 2011: 10). Kolokacje realizujące strukturę ‘czasownik + <przymiotnik> + rzeczownik z komponentem fakultatywnym / wymiennym’ w tradycji anglojęzycznej nazywane są kolokacjami otwartymi (Religa 2009: 69).

Warto odnotować szereg kolokacji nieposiadających żadnego jednoleksemovego odpowiednika. Mordwiłko wskazywał m.in. następujące jednostki rosyjskie: *биться в истерике, вести прения, войти в моду, делать карьеру, сделать сюрприз, стоять на коленях*. Nie ogranicza to jednak ich przynależności do grupy kolokacji, gdyż pokrewieństwo rdzenia wyrazowego komponentu imiennego połączenia i jego synonimu syntetycznego czy też sam fakt istnienia takiego synonimu nie należy do wyznaczników uzualnej łączliwości wyrazów. Ponownie sięgnę po polskie ilustracje w celach porównawczych. Kolokacje skupione wokół rzeczownika *histeria – wpaść w histerię, ulec hysterii* – mogą być bez większych przeszkód zastąpione czasownikiem autosemantycznym *histeryzować* (choć trudno mówić o istnieniu pełnego polskiego ekwiwalentu dla tak obrazowej rosyjskiej kolokacji jak *биться в истерике*, wobec której powyższy czasownik będzie ekwiwalentem tylko przybliżonym i pragmatycznie uboższym). Dla drugiej kolokacji rosyjskiej w języku polskim można dobrać zarówno ekwiwalent analityczny, jak i syntetyczny: *вести прения – prowadzić dyskusję, toczyć dyskusję* (książk.) oraz *дискutować*. Odpowiednikiem kolokacji *сделать сюрприз* jest połączenie *zrobić niespodziankę*, jednostce *войти в моду* odpowiada *wejść w modę*, zaś kolokacji *делать карьеру – robić karierę*. Te kolokacje nie posiadają czasownikowych ekwiwalentów – symetria obu systemów językowych, choć warunki tekstowe taką odpowiedniość (okazjonalną) w istocie mogą wyznaczyć⁸. Kolokacja *стоять на коленях* posiada wyłącznie odpowiednik jednoleksemovego *kłęczeć*, chociaż wokół samego rzeczownika *kłęczki* wytworzyło się kilka połączeń – *dźwignąć się, podnieść się, wstać z kłęczek, paść na kłęczki* (USJP 2003: 123, t. 2). Terminologiczna kolokacja *наложить арест на что-л. (на имущество)* ma w języku polskim odpowiedniki dwojakiemu typu – są to kombinacje wyrazów *położyć areszt na czymś, nałożyć areszt na coś* oraz *zająć coś*, na przykład majątek (USJP 2003: 120, t. 1).

II.

Tradycyjnie synonim syntetyczny kojarzony jest z kolokacją werbo-nominalną i przede wszystkim też w systemie jednego języka. Odpowiedniki jednowyrazowe to zjawisko, które warto rozważyć także z perspektywy relacji między różnymi językami – sygnały takiej perspektywy pojawiły się powyżej. Na podstawie eksploracji zbioru ekwiwalentnych lub bliskich połączeń konwencjonalnych języka rosyjskiego i polskiego, zgromadzonych

⁸ W wyniku aktualizacji kontekstowej kolokacja może wymagać zupełnie innego przekładu na inny język, na przykład może pojawić się odpowiednik okazjonalny. Ta część rozważań dotyczy relacji w systemie języka oraz doboru ekwiwalentów w tekście w idealnych warunkach komunikacyjnych, pozwalających na operowanie ekwiwalentami słownikowymi.

w ramach projektu leksykograficznego (KSRP 2011)⁹, można wyłonić jednostki wskazujące na kontrasty w oznaczaniu obiektów świata materialnego i niematerialnego w wybranych językach pokrewnych.

Oto kolejna grupa obejmująca kolokacje rosyjskie oraz ich jednowyrazowe odpowiedniki w języku polskim (57 par)¹⁰: *наложить арест на что-л.* (на счёт) – *zablokować coś* (konto), *вести борьбу с кем-л.* – *walczyć z kimś*, *вступать в брак* – *robierać się*, *бросить взгляд на кого-л.* – *zerknąć* (knižn.), *спрожить на когоś*, *обратить внимание на что-л.* – *zauważyć coś*, *прийти в восторг от кого-л.* – *zachwycić się kimś*, *отнимать у кого-л. время* – *zatrzymać kogoś*, *иметь дело с кем-л.* – *zadawać się z kimś* (pot.), *водить дружбу с кем-л.* (разг.) – *przyjaźnić się z kimś*, *травить кому-л. душу* (разг.) – *dręczyć kogoś*, *кривить душой* (разг.) – *oszukiwać*, *разговаривать по душам* – *zwierzać się*, *гореть желанием что-л. сделать* (knižn.) – *palić się*, *быть за что-л. сделать* (pot.), *хотеть что-л. сделать*, *не иметь желания что-л. сделать* – *nie zamierzać czegoś zrobić*, *принести в жертву что-л.* – *poświęcić coś*, *взять в жёны кого-л.* (разг. устар.) – *ożenić się z kimś*, *принимать загар* – *opalać się*, *уйти в загул* (разг.) – *zaszaleć*, *сделать заказ* – *zamówić*, *давать заключение о чём-л.* (юрид.) – *orzekać o czymś* (praw.), *сделать замечание кому-л.* – *upomnieć kogoś*, *завязать знакомство с кем-л.* – *roznać kogoś*, *подвести итоги* – *podsumować*, *опуститься на колени* – *ukłęknąć*, *стоять на коленях* – *klęczeć*, *садиться на корточки* – *kisać*, *быть в курсе* – *wiedzieć*, *заниматься любовью с кем-л.* – *kochać się z kimś*, *ругаться матом* – *przeklinać*, *kląć*, *дать маху* (разг.) – *raźnąć się* (pot.), *поставить кого-л. на место* – *usadzić kogoś* (pot.), *получить нагоняй от кого-л.* (разг.) – *oberwać od kogoś* (pot.), *допустить ошибку* – *popuścić się*, *оказать кому-л. поддержку* – *wesprzeć kogoś*, *предпринять попытку что-л. сделать* (knižn.) – *usiłować*, *spróbować coś zrobić*, *сойти с рельсов* – *wykoleić się*, *вступить в силу* (юрид.) – *uprawomocnić się* (praw.), *дать слово* – *obietcać*, *набраться смелости* – *odważyć się*, *прийти на смену чему-л.* – *zastąpić coś*, *поднять кого-л. на смех* (разг.) – *wyśmiać kogoś*, *кто-л. видит сны* (knižn.) – *kotuić się*, *дать согласие что-л. сделать* – *zgodzić się*, *потерять сознание* – *zemdleć*, *срок мотать за что-л.* (разг.) – *siedzieć za coś* (pot.), *снять стресс* – *odstresować się* (pot.), *повесить трубку* – *rozłączyć się*, *посадить кого-л. в тюрьму* – *zamknąć*, *wsadzić*, *posadzić kogoś* (pot.), *уwięzić kogoś* (książk.), *совершить убийство кого-л.* – *zamordować*, *zabić kogoś*, *сделать уборку где-л.* – *sprzątnąć coś*, *набраться ума* – *zmądrzeć*, *с ума сходить по кому-л.* – *zwarować na czyimś punkcie*, *szaleć za kimś* (pot.), *прийти в упадок* (knižn.) – *podupaść* (książk.), *читать за поем что-л.* – *po-*

⁹ W wyniku eksploracji dwutekstów (tekstów rosyjskich i ich przekładów na język polski) wydobyto około 5 tysięcy par kolokacji w tych dwóch porównywanych językach (niekiedy także kolokacji wraz z jednowyrazowym ekwiwalentem w drugim języku).

¹⁰ Poniższe przykłady pochodzą z pracy: KSRP 2011.

chłaniać coś, zaczytywać się czymś, привести кого-л. в чувство – ocucić kogoś (książk.), *замедлить шаг – zwolnić, прогуливать школу* (razg.) – *wagarować* (pot.), *шутки шутить с кем-л.* (razg. неодобр.) – *żartować z kimś*.

Dla części z wymienionych rosyjskich połączeń konwencjonalnych ekwiwalent jednowyrazowy nie jest jedyną możliwością przekazu ich znaczenia na język polski. Nie wszystkie też z wymienionych czasowników ujmują się w dwujęzycznych źródłach leksykograficznych jako ekwiwalenty rosyjskich połączeń konwencjonalnych. Być może nawet nie były one do tej pory rozpatrywane jako takie potencjalne ekwiwalenty jednowyrazowe – np. *дать маху* i *рąbnąć się* (ekwiwalenty słownikowe to *popelnić błąd, pokpić sprawę* oraz czasownik *chybić*, WSRP 1993: 573), *сделать замечание кому-л.* – *upomnieć kogoś* (ekwiwalenty słownikowe – *zrobić (zwrócić) komuś uwagę*, tamże, s. 352). Teksty pozwalają zrewidować ustalone odpowiedniości oraz znaczenia realne jednostek funkcjonujących w ściśle określonym kontekście. W kontekście relacji przekładowych można często mówić o quasi-synonimii (por. Apresjan 1980: 287).

Kolokację *взять в жёны кого-л.* można zastąpić kolokacjami *wziąć za żonę kogoś, pojąć za żonę kogoś* (książk.), kolokacja *вести борьбу с кем-л.* może być przetłumaczona za pomocą polskiej *prowadzić walkę z kimś, набраться смелости* jako *zebrać się na odwagę*. Kolokacji *иметь дело с кем-л.* odpowiada również kolokacja *mieć do czynienia z kimś, предпринять попытку что-л. сделать – podjąć próbę zrobienia czegoś* (książk.), *потерять сознание – stracić przytomność, допустить ошибку – popelnić błąd* (książk.), *дать согласие – dać zgodę, выразить zgodę* (książk.) itd. Przy porównaniu polskich odpowiedników rosyjskich połączeń *допустить ошибку – popelnić błąd* i *потылиць się* oraz *завязать знакомство с кем-л.* – *nawiązać znajomość* i *познаć kogoś* widoczne są różnice stylistyczne (kolokacja książkowa, neutralny czasownik). Z eksplorowanego korpusu tekstów dla kolokacji rosyjskiej *читать заповедь что-л.* wydobyto dwa czasowniki *zaczytywać się czymś* oraz *pochłaniać coś* (jakieś książki) – są to dublety synonimiczne i supletywne zarazem (por. odnotowany ekwiwalent słownikowy *czytać bez opamiętania*, WSRP 1993: 362). Użyteczności badań dwutekstów dla celów leksykografii przekładowej dowodzi przykład kolokacji *наложить арест на что-л.*, dla której z tekstów wyłoniono kolejny odpowiednik jednowyrazowy – *zablokować*. Podobna myśl nasuwa się po zapoznaniu się z czasownikami używanymi w tekstach w przekładzie kolokacji *посадить кого-л. в тюрьму* (pol. *zamknąć w więzieniu, wsadzić do więzienia*) – *zamknąć, wsadzić, posadzić kogoś* (pot.), *uwięzić kogoś* (książk.).

Możliwość przetłumaczenia kolokacji na dwa sposoby pozwala na dobranie jednostki bardziej odpowiadającej sytuacji komunikacyjnej pod względem znaczeniowym i funkcjonalnym – ponadleksykalnej bądź leksykalnej (przy możliwych różnicach stylistycznych). Na pewne niuanse semantyczne pomiędzy połączeniem wyrazów a wyrazem mogą wskazywać też użycia tekstowe, na przykład

szersze znaczenie kombinacji wyrazów, różnice stylistyczne pomiędzy kombinacją a jej jednowyrazowym odpowiednikiem: *иметь дело с кем-л.* – *mieć do czynienia z kimś* oraz *задawać się з kimś*, potoczny i pejoratywnie nacechowany czasownik (KSRP 2011: 108).

Zbliżone zjawisko można zaobserwować nie tylko wśród połączeń czasownikowo-rzeczownikowych (werbo-nominalnych). Podczas badań w ramach projektu leksykograficznego odnotowano szereg rosyjskich kolokacji atrybutywnych (przymiotnik + rzeczownik), których polski odpowiednik reprezentowany jest przez jednostkę leksykalną. Może też się zdarzyć, iż taki pojedynczy wyraz jest jedynym ekwiwalentem kolokacji w języku obcym. Powyższe relacje międzyjęzykowe są specyficzne, ekwiwalencja ustalana jest bowiem na dwóch poziomach – ponadwyrazowym i wyrazowym. Ilustracje tego typu wskazują na odmienność konwencji znakotwórczej obu języków. Przytoczę wyabstrahowane pary rosyjsko-polskich odpowiedników – kolokacja i wyraz (69 par), dodatkowo podają także istniejące połączenia wyrazowe odpowiadające jednostkom rosyjskim: *ночная бабочка* (эвфем.) – *prostytutka*, *внешний вид* – *wygląd*, *ветеран войны* – *komбатant* (ale też *weteran wojny*), *стоячий воротничок* (również *стойка*) – *stójka*, *зубной врач* – *dentysta*, *день рождения* – *urodziny*, *выходные дни* – *weekend* (pot. *wolne*, opisowo i oficjalnie – *dni wolne od pracy*), *карманные деньги* – *kie-szonkowe*, *наличные деньги* – *gotówka*, *крупная держава* (knižn.) – *mosarstwo*, *игорный дом* – *kasyno*, *многоквартирный дом* – *blok*, *железная дорога* – *kolej* (również *tory kolejowe*), *кольцевая дорога* – *obwodnica*, *мирный житель* – *cywil*, *высшее учебное заведение* – *uczelnia*, *университет* (także *szkoła wyższa*), *пивоваренный завод* – *browar*, *обвинительное заключение* (юрид.) – *oskarżenie* (praw. *akt oskarżenia*), *пожизненное заключение* (юрид.) – *dożywocie* (pot.), kolokacja – *dożywotnie więzienie*, *тренажёрный зал* – *siłownia*, *читальный зал* – *czytelnia*, *присяжный заседатель* – *lawnik*, *заявление об уходе* – *wypowiedzenie*, *бумажный змей* – *latawiec*, *жёлтое издание* – *brukowiec* (także *brukowe pismo*, *prasa brukowa*), *участковый инспектор* – *dzielnicowy*, *судебный исполнитель* – *komornik*, *визитная карточка* – *wizytówka*, *летнее кафе* – *ogródek*, *положительные качества* – *zalety*, *обручальное кольцо* – *obrączka*, *сборная команда* – *reprezentacja* (ale i *drużyna narodowa*), *спальная комната* – *syrialnia*, *черепная коробка* – *czaszka*, *спортивный костюм* – *dres*, *dresy*, *овощная лавка* – *warzywniak* / *zieleniak*, *официальные лица* – *oficjele* (pot.; oficjalnie – *wysocy urzędnicy*), *репчатый лук* – *cebula*, *книжный магазин* – *księ-garnia*, *мусорная машина* – *śmieciarka* (pot.), *стиральная машина* – *pralka*, *вакантное место* – *wakat*, *крепкий напиток* – *trunek* (rzeczownik *trunek* jest książkowy, także *alkohol*, *napój alkoholowy*), *гражданское население* – *cywile* (także *ludność cywilna*), *туземное население* – *tubyłcy* (*ludność tubyłcza*), *зал ожидания* – *roczekalnia*, *конечная остановка* – *pętla* (i *przystanek końcowy*), *творительный падеж* – *narzędnik*, *большой палец* – *kciuk* (ale i *duży palec*),

денежный перевод – *przelew* (kolokacja *przekaz pieniędzy*), *анонимное письмо* – *anonim*, *вредная привычка* – *nałóg*, *детективная повесть* – *криминал* (pot., ale i *powieść detektywistyczna*), *лётное поле* – *lotnisko* (uogólnienie znaczenia), *боевой пост* – *posterunek*, *детский сад* – *przedszkole*, *бранное слово* – *przekleństwo* (także wyrazy *obelżliwe*), *оперный театр* – *opera*, *курительная трубка* – *fajka*, *многосерийный фильм* – *serial*, *фильм ужасов* – *horror*, *частные уроки* – *konreputyje* (także *lekcje prywatne*), *сельское хозяйство* – *rolnictwo*, *песочные часы* – *klepsydra*, *проезжая часть* – *jezdniа*, *мансардный этаж* – *poddasze*, *цокольный этаж* – *sutereņa / suteryņa*, *воздушный шар* – *balon*, *гороховый шут* (разг. неодобр.) – *blazen* (KSRP 2011).

Poza kolokacjami werbo-nominalnymi oraz atrybutywnymi relacje synonimii i ekwiwalencji międzyjęzykowej można dostrzec w grupie połączeń adverbialnych (opisywanych najrzadziej). W porównaniu do poprzednich omówionych przypadków materiał ilustracyjny jest znacznie uboższy: *в бывшие времена* – *dawniej*, *в последнее время* – *ostatnio*, *круглый год что-л. делать* – *na okrągło coś robić*, *на самом деле* – *w rzeczywistości*, *направдę*, *на сегодняшний день* – *dziś*, *на следующий день* – *pozajutrz*, *в конечном счёте* – *w końcu*, *остатечные*, *по чистой случайности что-л. сделать* – *przypadkiem coś zrobić* (KSRP 2011). Również i w tej grupie ekwiwalent jednoleksmowy nie zawsze jest jedynym rozwiązaniem przy przekładzie na język polski bądź przy konfrontacji systemów tych języków. Połączenie *в последнее время* ma lustrzany odpowiednik – *w ostatnim czasie* oraz *ostatnimi czasy*, podobnie kombinacja *в бывшие времена* – *w dawnych czasach*.

Kilka uwag końcowych. Przypisywanie pojęciom konkretnej formy językowej ma w dużej mierze charakter konwencjonalny, a ponieważ konwencja znakotwórcza może być odmienna dla poszczególnych języków, ten sam desygnat często bywa definiowany za pomocą odmiennych form językowych. Poza przypadkami symetrii formalno-semantycznej jednostek różnych języków (a więc zgodności obu stron konfrontowanych znaków), nieunikniona jest formalna rozbieżność pomiędzy wieloma jednostkami tychże systemów w odniesieniu do konkretnego desygnatu. Dla nominacji tego samego obiektu rzeczywistości pozajęzykowej użytkownik jednego języka może posłużyć się jednostką analityczną złożoną z kilku znaków, podczas gdy do dyspozycji użytkownika innej wspólnoty komunikacyjnej pozostanie tylko i wyłącznie jednostka leksykalna. Określony desygnat może zostać oznaczony zarówno znakiem prostym, jak i złożonym (w jednym bądź obu porównywanych językach), czego dowodzą poszczególne przykłady pojawiające się w niniejszym opracowaniu. Konfrontacja dwóch systemów językowych dowodzi, że identyczną treść pojęciową wyrażoną przez kolokację werbo-nomi-

nalną, atrybutywną lub adwerbialną w innym języku oddaje niekiedy wyłącznie jednostka lekсыkalna.

Sięgnę po ilustracje: *подвести итогу – podsumować, снять стресс – odstresować się, воздушный шар – balon*. W tej grupie język polski wykazuje preferencje co do znaków pojedynczych. Kolokacja *песочные часы* ma jednak dwa ekwiwalenty – *zegar piaskowy* oraz *klepsydra*, chociaż wydaje się, że to rzeczownik zdecydowanie wiedzie prym pod kątem częstotliwości użycia¹¹. Porównanie połączeń konwencjonalnych dwóch systemów oraz ich odpowiedników w innym języku pozwala wyłonić też schematy metaforyzacji – *снять стресс* z czasownikiem *снять*, mającym szereg znaczeń z pola usuwania, likwidowania, anulowania, pokonywania (TSRJ 2008: 908). *Balon, balonik* – kula, kulisty przedmiot wypełniony gazem lub powietrzem w języku rosyjskim oznaczony jest znakiem złożonym, kolokacją atrybutywną – *воздушный шар*. Ogólne znaczenie komponentu imiennego *шар* wymaga uściślenia za pomocą przymiotnika. Podobnie w przypadku par *посекальня – зал ожидания* (sala, w której się czeka – doprecyzowanie wnosi rzeczownik) i *чтальня – читальный зал* (sala, w której się czyta). W języku polskim informację o pomieszczeniu i jego przeznaczeniu wskazuje rdzeń wyrazowy oraz formant słowotwórczy, w języku rosyjskim informacja ta rozbita jest na dwa znaki pojedyncze (por. także *актовый зал – aula*).

Synonimia oraz ekwiwalencja połączenia konwencjonalnego i jego jednowyrazowego odpowiednika jest charakterystyczna przede wszystkim dla grupy kolokacji werbo-nominalnych. Te relacje w danej grupie są nie tylko najchętniej eksplorowane (również i w tej pracy), ale też zdecydowanie najbogatsze chociażby z uwagi na zróżnicowane możliwości semantyczne czasowników operatorowych oraz czasowników pełnoznanicznych zastępujących cały analityzm, a także na pokrewieństwo tych czasowników (lub jego brak) z centrum semantycznym kolokacji, komponentem imiennym. Różnice w nacechowaniu ekspresywno-emocjonalnym, a zarazem i inna sfera użycia kolokacji oraz jej odpowiednika czyni zasadnym zwracanie uwagi na charakter semantycznych i pragmatyczno-stylistycznych relacji pomiędzy nimi. Walory estetyczne kolokacji, ładunek emocjonalny, jakim cechuje się wiele z nich, wykorzystywane są w literaturze pięknej jako środek wyrazu artystycznego. Powyższy aspekt szczególnej aktualności nabiera w relacjach konfrontatywnych oraz przekładowych – zwłaszcza, jeśli porównywane są różne typy tekstów. Poszczególne analityzmy mogą być charakterystyczne dla określonych stylów i typów tekstu, istotna jest zatem wiedza o funkcjonowaniu połączeń konwencjonalnych w różnych sferach komunikacji. Ze względów stylistyczno-pragmatycznych w konkretnych warunkach tekstowych może być preferowana kolokacja bądź jej synonim syntetyczny.

¹¹ W pełnym Narodowym Korpusie Języka Polskiego proporcje użycia obu jednostek są następujące: *zegar piaskowy* – 1, *klepsydra* – 271 (<http://www.nkjp.pl/> [data dostępu: 2.06.2013]).

WYKAZ SKRÓTÓW OGÓLNYCH

- pot. – potoczny
książk. – książkowy
praw. – termin prawniczy
przestarz. – przestarzały
книжн. – книжное (książkowy)
неодобр. – неодобрительно (z dezaprobatą)
разг. – разговорное (potoczny)
устар. – устарелое (przestarzały)
юрид. – юридический термин (termin prawniczy)
эвфем. – эвфемизм (eufemizm)

WYKAZ SKRÓTÓW BIBLIOGRAFICZNYCH

- EAC: Kozłowska Ch. D., *English adverbial collocations*, Warszawa 1991.
EJO: Polański K., *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1999.
KSRP: Białek E., *Kolokacja w przekładzie. Słownik rosyjsko-polski. Коллокация в переводе. Русско-польский словарь*, Lublin 2011.
SEC: Kozłowska Ch. D., Dzierżanowska H., *Selected english collocations*, Warszawa 1993.
SPZWN: *Słownik polskich zwrotów werbo-nominalnych. Zeszyt próbny*, red. E. Jędrzejko, Warszawa 1998.
TSRJ: Švedova N. Ju., Шведова Н. Ю. (отв. ред.), *Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов*, Москва 2008.
USJP: *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1–4, red. S. Dubisz, Warszawa 2003.
WSRP: Mirowicz A., Dulewiczowa I., Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I., *Большой русско-польский словарь*, t. 1, Warszawa 1993.

BIBLIOGRAFIA

- Anusiewicz J., *Konstrukcje analityczne we współczesnym języku polskim*, Wrocław 1978.
Apresjan Jurij D., *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*, Wrocław 1980.
Baker M., *In other words. A coursebook on translation*, London and New York 1922.
Białek E., *Kolokacja w przekładzie. Słownik rosyjsko-polski. Коллокация в переводе. Русско-польский словарь*, Lublin 2011.
Białek E., *Kolokacja w przekładzie. Studium rosyjsko-polskie*, Lublin 2009.
Borisova Je. G., Борисова Е. Г., *Коллокации. Что это такое и как их изучать*, Москва 1995.
Chachulska B., *Analiza łączliwości składniowej polskich leksemów robić, czynić*, „Polonica” 1998, t. 19, s. 149–159.
Chlebda W., *Na tropach korpusów. W poszukiwaniu optymalnych zbiorów tekstów*, Opole 2013.
Jędrzejko E., *Predykcja analityczna jako problem frazeologii i frazeografii porównawczej*, [w:] *Frazeografia słowiańska. Księga pamiątkowa poświęcona prof. dr hab. Halinie A. Lilicz*, red. M. Bałowski, W. Chlebda, Opole 2001, 185–194.
Jędrzejko E., *Problemy predykcji peryfrastycznej. Konstrukcje – Znaki – Pojęcia*, Katowice 2002.
Kokot U., *Związki łączliwe. Poglądy polskich, anglo- i niemieckojęzycznych lingwistów. Łączliwość w słownictwie specjalistycznym*, Bielsko-Biała 2007.
Kozłowska Ch. D., *English adverbial collocations*, Warszawa 1991.
Kozłowska Ch. D., Dzierżanowska H., *Selected english collocations*, Warszawa 1993.

- Lewicki A. M., Pajdzińska A., *Frazeologia*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2010, 315–333.
- Mirowicz A., Dulewiczowa I., Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I., *Большой русско-польский словарь*, t. 1, Warszawa 1993.
- Mordvilko A. P., Мордвилко А. П., *Очерки по русской фразеологии (именные и глагольные фразеологические обороты)*, Москва 1964.
- Narodowy Korpus Języka Polskiego: www.nkjp.pl
- Polański K., *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1999.
- Religa L., *O pojęciu kolokacji słów kilka*, [w:] *Debiuty Naukowe III. Leksykon – tekst – wyraz*, red. M. Łukasik, Warszawa 2009, 65–79.
- Słownik polskich zwrotów werbo-nominalnych. Zeszyt próbny*, red. E. Jędrzejko, Warszawa 1998.
- Švedova N. Ju., Шведова Н. Ю. (отв. ред.), *Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов*, Москва 2008.
- Szober S., *Człowiek współczesny w zwierciadle języka*, [w:] *Wybór pism*, Warszawa 1933.
- Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1–4, red. S. Dubisz, Warszawa 2003.
- Vetulani G., *Kolokacje werbo-nominalne jako samodzielne jednostki*, Poznań 2012.
- Vinogradov V. V., Виноградов В. В., *Вопросы изучения словосочетаний (на материале русского языка)*, „Вопросы языкознания” 1954, no. 3, 3–24.
- Vinogradov V. V., Виноградов В. В., *Русский язык (грамматическое учение о слове)*, Москва 1972.
- Żmigrodzki P., *Właściwości składniowe analitycznych konstrukcji werbo-nominalnych*, Katowice 2000.

SUMMARY

This paper addresses the issue of conventional collocations. Based on numerous Russian and Polish collocations, the author discusses synonymic relations between the well-established collocations and single-word synonyms known as synthetic that correspond them. Most attention has been paid to verb-noun collocations which can often be replaced by a single word, or a verb. This linguistic material is ideal to deal with semantic and stylistic equivalence / identity and morphological relationship between a combination of words and a single-lexeme synonym as well as collocations of a given language that lack their single-word synonyms. The paper also highlights complex collocation-word relations in terms of translation if two different language systems are contrasted. Thus, the author cites certain pairs of Russian collocations and their Polish single-word synonyms that have been abstracted in the lexicographical studies. Besides verb-nominal collocations, the paper discusses some examples of attributive and adverbial collocations and the possibility of replacing them by a single word.

Keywords: collocation, word, synonymy, equivalence, synthetic synonym / single-lexeme equivalent

STRESZCZENIE

Niniejsze badania koncentrują się na problematyce połączeń konwencjonalnych. Autorka na licznych przykładach kolokacji rosyjskich i polskich omawia relacje synonimii pomiędzy tymi połączeniami oraz ich jednowyrazowymi odpowiednikami. Najwięcej uwagi poświęcono kolokacjom werbo-nominalnym, które to najczęściej mogą być zastąpione jednym wyrazem, czyli bliskoznacznym czasownikiem. Na tym materiale przedstawiono problem równoważności / tożsamości semantycznej i stylistycznej oraz możliwego pokrewieństwa morfologicznego kombinacji wyrazów oraz

jednowyrazowego synonimu. Wskazano też przykłady kolokacji nieposiadających odpowiednika jednowyrazowego w systemie tego samego języka. W pracy zwraca się także uwagę na złożone relacje kolokacji i wyrazu w konfrontacji dwóch systemów językowych oraz z punktu widzenia przekładu. W tym celu przytoczono wyabstrahowane w badaniach leksykograficznych pary kolokacji rosyjskich i ich polskich odpowiedników jednoleksemych. Poza kolokacjami werbo-nominalnymi omawia się przykłady kolokacji atrybutywnych i adwerbialnych oraz możliwość zastąpienia ich ekwiwalentnym wyrazem.

Słowa kluczowe: kolokacja, wyraz, synonimia, ekwiwalencja, synonim syntetyczny / odpowiednik jednoleksemy